

EGUMENII MĂNĂSTIRII MOLDOVIȚA ÎN SECOLUL AL XV-LEA**Iulian Marcel CIUBOTARU*****ABSTRACT**

THE PAPER CANVASSES KUDOS PERSONALITIES, EXPONENT OF RELIGIOUS MANIFESTATIONS IN MEDIEVAL MOLDAVIA. ABBOTS BASIL AND ATHANASIOS OF MOLDOVIȚA, THE DISCURSIVE FOCAL POINT, MATERIALISE EQUALLY SIGNIFICANT INDIVIDUALITIES QUA REFERENCE TIME MOLDAVIAN MONASTICISM. UNIMPARED TESTIMONIAL CONCURS VIA THEIR ADVERT THROUGHOUT FURTHER THAN OFFICE DOCUMENTS, PROFOUNDLY WITHIN MULTIPLE CULTURAL AND RELIGIOUS ACCOMPLISHMENTS. PRESERVATION OF THE 1484 HOLLY EPITAPHIOS CONSTITUTES NOT THE SOLE ILLUSTRATION, HENCE. A SURVEY ON SPECIFIC CHRONOLOGY, EXIGOUSLY AND NEBULOUSLY EXAMINED BY ROMANIAN HISTORIOGRAPHERS, IS CONDUCTED .

KEYWORDS: MOLDOVIȚA, ABBOTS, BASIL, ATHANASIOS, MEDIEVAL MONASTICISM

Prima listă cronologică cu egumenii unei mănăstiri din Moldova a fost întocmită la 1850 de către ieromonahul Sevastian Georgescu¹, egumen al Mănăstirii Putna. Această listă cuprindea egumenii necropolei ștefaniene până în momentul alcătuirii ei, fiind realizată pe baza documentelor ce au fost cunoscute autorului. Departe de a fi un text complet, acesta se remarcă prin „sporadicitatea”² datelor oferite. Ulterior, ea a fost continuată și completată până la 1898 de către alții, rămânând un important document, atât din punctul de vedere al conținutului³, cât și al inițiativei, văzută

* Masterand al Facultății de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

¹ Ierodiacon Teofilact Ciobîcă, *Contribuții la istoria Mănăstirii Putna. Egumenii*, în “Teologie și viață”, II, 1992, nr. 8-10, p. 127; Ieromonah Dosoștei Dijmărescu, *Egumeni ai mănăstirii Putna din secolele XVIII-XX. Chipuri și morminte*, în “Analele Putnei”, III, 2007, 1, p. 63.

² Ierodiacon Teofilact Ciobîcă, *op. cit.*, p. 127.

³ Sevastian Georgescu a identificat pentru perioada 1469-1859 42 de stareți, numărul lor cunoscut astăzi pentru aceeași perioadă fiind de 56 - *Ibidem*.

ca preocupare sistematică de a cunoaște trecutul bisericesc al românilor. Asemenea preocupări trebuie să fi existat în Moldova și înainte de secolul al XIX-lea, ele fiind necesare pentru a completa pomelnicele unor comunități monastice, așa cum este cazul unui asemenea text privitor la Mănăstirea Voroneț⁴, tradus din slavonă de către arhimandritul Vartolemei Mazereanu la 1775 și publicat de curând.

Astfel de liste, vizând mănăstirile moldovene din secolul al XV-lea au fost alcătuite apoi de către părintele D. Dan⁵ sau ierodiaconul Teofilact Ciobîcă⁶ pentru Mănăstirea Putna, de Ioan Ivan și Scarlat Porcescu pentru Mănăstirea Neamț⁷, precum și de același diacon Ioan Ivan pentru Mănăstirea Bistrița⁸.

Nu cunosc să existe în momentul de față liste critice alcătuite cu egumenii mănăstirilor Probota, Voroneț, Humor sau Dobrovăț, deși unora dintre lăcașurile amintite le-au fost închinată monografii⁹ chiar de la începutul secolului trecut. Informațiile sărace existente în cele mai multe din cazuri au rolul de a descuraja astfel de inițiative, deși utilitatea lor a fost semnalată încă din 1987 de către istoricul Ștefan S. Gorovei¹⁰.

În textul de față doresc să analizez pe baza tuturor categoriilor de izvoare păstrate egumenii Moldoviței din veacul al XV-lea, deși informațiile documentare privitoare la acest subiect sunt extrem de sărace. O listă privitoare la egumenii acestei mănăstiri a fost întocmită în 1933 de către Alexandru Bocănețu¹¹, într-o manieră destul de sumară, fără a oferi informații suplimentare. Și înainte de acest an trebuie să fi existat cel puțin încă o preocupare de acest fel, cel mai probabil pentru a fi inclusă în Pomelnicul mănăstirii,

⁴ Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț. Studiu și text*, în „Analele Putnei”, IV, 2008, 2, p. 133.

⁵ Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1905, p. 116 și urm.

⁶ Ierodiacon Teofilact Ciobîcă, *op. cit.*, pp. 91-146.

⁷ Ioan Ivan, Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, cu un cuvânt înainte de Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iași, 1981, p. 283 și urm.

⁸ Ioan Ivan, *Stareți ai mănăstirii Bistrița și ierarhi cu metania din această mănăstire*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LX, nr. 10-12, octombrie-decembrie, 1984, pp. 805-819.

⁹ Privitor la monografiile mănăstirilor amintite, am consultat următoarele lucrări: N. Ghika-Budești, G. Balș, *Mănăstirea Probota*, cu 63 de planșe și ilustrațiuni, București, 1909, 57 de pagini format A4; Tereza Sinigalia, Voica Maria Pușcașu, *Mănăstirea Probota*, Editura Meridiane, București, 2000, 95 pagini; Ștefan Balș, *Mănăstirea Humor*, ediția a II-a, București, Editura Meridiane, 1967, 59 pagini; Ion I. Solcanu, Pr. Costache Buzdugan, *Biserica Voroneț*, cu un cuvânt înainte de Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Mănăstirea Neamț, 1984, 96 pagini; Vasile Drăguț, *Dobrovăț*, Editura Meridiane, București, 1984, 55 de pagini A4+86 de planșe.

¹⁰ Ștefan S. Gorovei, *Note și îndreptări pentru istoria Mitropoliei Moldovei*, II, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LXIII, nr. 6, noiembrie-decembrie, 1987, p. 69.

¹¹ Al. Bocănețu, *Mănăstirea Moldovița*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1933, pp. 62-65.

tradus în același an în care a fost tradus și Pomelnicul Voronețului, respectiv 1775, de către același Vartolomei Mazereanu. Manuscrisul pomelnicului Moldoviței se păstrează astăzi la Biblioteca Academiei Române purtând cota numărul 921¹². Acesta va putea fi valorificat pe viitor și din acest punct de vedere. Cu excepția lui Al. Bocănețu, ceilalți istorici care au realizat monografiile închinată acestei vechi¹³ mănăstiri, nu au abordat acest aspect¹⁴, deși egumenii unei mănăstiri reprezintă unul din cele mai interesante segmente din istoria unui așezământ monastic.

1. Vasilie

Primul egumen al acestei mănăstiri atestat în izvoarele istorice este Vasilie, amintit într-un document păstrat într-o copie târzie, redactată în limba germană. Data emiterii acestui act este 14 aprilie, anul fiind stabilit de editorii colecției *Documenta Romaniae Historica* între 1419-1421¹⁵. Prin acest act, Alexandru cel Bun întărește acestei mănăstiri satul Vaculinți și seliștea lui Zîrnă, dăruite de către soția sa, răposata Ana, înainte de a muri.

Despre egumenul Vasilie¹⁶ s-a scris puțin, iar trimerile la viața și activitatea lui au vizat în special informații cu caracter patristic¹⁷. Opiniile care plasează nașterea sa în jurul

¹² Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *op. cit.*, p. 91, nota 5. Comentarii pe baza conținutului unui pomelnic al Moldoviței (datând din 1644), au fost realizate de Victor Brătulescu, *Pomelnicul triptic de la Mănăstirea Moldovița*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XXXIX, nr. 7-8, iulie-august, 1963, pp. 530-545.

¹³ Prima atestare scrisă a Mănăstirii Moldovița datează din 31 octombrie 1402 – *Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, vol. I (1384-1448), întocmit de Constantin Cihodaru, Ioan Caproșu și Leon Șimanschi, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, București, 1975, nr. 16, p. 23 ; Mircea Păcurariu, *Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002, p. 90; Prima biserică din zid a mănăstirii a fost zidită de către Alexandru cel Bun - I. Lupaș, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1934, p. 37, actuala biserică fiind ridicată din inițiativa lui Petru Rareș, în 1532, așa cum ne informează pisania așezată pe zidul exterior de miazăzi al pridvorului - G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea. 1527-1582*, cu un rezumat în limba franceză, București, 1928, p. 36;

Pentru privilegiile acordate de domnia secolului al XV-lea și începutul celui următor acestui lăcaș monahal, a se vedea Teodor Balan, *Mănăstirea lui Alexandru cel Bun de la Moldovița*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei” anul XXXIX, nr. 7-8, iulie-august 1963, nr. 13, pp. 418-427.

¹⁴ Ștefan Balș, Corina Nicolescu, *Mănăstirea Moldovița*, București, Editura Tehnică, 1958, 127 pagini; Departe de a fi o monografie, cât mai degrabă un „mic îndreptar”, lucrarea Corinei Nicolescu, *Mănăstirea Moldovița*, Editura Meridiane, București, 1965, 58 pagini, nu abordează nici ea acest aspect.

¹⁵ *Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, vol. I, nr. 46, p. 66.

¹⁶ *Ibidem*. Probabil că la acest monah face referire Mircea Păcurariu, în *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Iași, Editura Trinitas, 2004, p. 340, atunci când vorbește despre existența Sfântului Vasile de la Moldovița, pe care-l plasează cu probabilitate în secolul XV, fiind singurul ierarh de la Moldovița cu acest nume care apare în documentele emise de cancelaria Moldovei în acest secol.

¹⁷ Constantin Cojocaru, *Spiritualitatea ortodoxă moldovenească în prima jumătate a secolului al XV-lea. Mănăstirea Moldovița*, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă*, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, X, 2006-2007, p. 189.

anului 1370 iar moartea spre sfârșitul deceniului cinci al secolului al XV-lea¹⁸ nu pot fi susținute documentar. Recent, părintele Constantin Cojocaru, bazându-se pe o bună cunoaștere a istoriografiei problemei, emite opinii atrăgătoare în legătură cu acest personaj. El crede, de exemplu, că Vasilie este unul din ieromonahii care a făcut parte din delegația lui Alexandru cel Bun trimisă la Constantinopol în 1401, sau că acesta a practicat isihasmul la Sfântul Munte, la Târnovo și la Mănăstirea Studion, aducând de acolo, împreună cu ucenicii lui, o bogată colecție de sbornice isihaste¹⁹. Aceste opinii, după cum le catalogam anterior, atrăgătoare, nu reprezintă decât simple ipoteze, nefiind înregistrate de sursele istorice.

Privitor la autoritatea egumenului Moldoviței din vremea lui Alexandru cel Bun, Nicolae Iorga aprecia că acesta trebuie să fi fost „un fel de Vlădică fără hirotonisire al preoților din toate satele ce alcătuiau marele domeniu al mănăstirii”²⁰.

2. Anastasie

Prima dată, Anastasie apare în izvoarele de cancelarie, ca martor în Sfatul Domnesc, la 12 septembrie 1464²¹, ocazie cu care Ștefan cel Mare întărește pisarului Tador Prodan satul Greci, situat pe Siret, cumpărat de la mitropolitul Sucevei, chir Teoctist. El este poziționat după popa Ioasaf de la Neamț²², nimeni altul decât viitorul egumen al principalei ctitorii ștefaniene, și înainte de popa Stahie de la Pobrata. De altfel, acești egumeni, alături de Teodor de la Bistrița și de ierarhul Tarasie al Romanului sunt singurii reprezentanți ai Bisericii în Sfatul Domnesc de la această dată. Acest fapt denotă că aceștia constituiau personaje cu cea mai mare importanță din mediul monahal moldovenesc.

¹⁸ Ioan Ivan, *Cuviosul Vasile la Moldovița*, în *Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, lucrare alcătuită din încredințarea Sfântului Sinod sub directa purtare de grijă a Î. P. S. Nestor, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul BOR, Editura IBMBOR, București, 1987, pp. 306-310.

¹⁹ Constantin Cojocaru, *op. cit.*, pp. 188-197. De asemenea, autorul propune o identificare a mormântului acestui egumen, al cărui trup a existat nestruciat la Moldovița, până spre jumătatea secolului XV, când a avut loc invazia hoardelor tătare în Moldova.

²⁰ N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediție îngrijită de Mihaela Paraschiv, Iași, Editura Junimea, 2001, p. 63.

²¹ *Documenta Romaniae Historica, A, Moldova*, vol. II (1449-1486), întocmit de Leon Șimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976, nr. 123, pp. 176-178.

²² Această apariție a lui Ioasaf în calitatea de egumen la Neamț este singura de acest fel, el fiind ulterior amintit în actele interne de numeroase ori, însă în calitatea de egumen al Mănăstirii Putna. În documentul de față numele lui Ioasaf apare scris greșit, anume *lasaf*.

Evident, succesiunea personajelor amintite nu este întâmplătoare. După nominalizarea episcopului de Roman s-a trecut la cea a arhimandritului de la Bistrița²³, necropolă a lui Alexandru cel Bun și una din primele mănăstiri din Moldova.

Următoare apariție în izvoarele cancelariei Moldovei a egumenului Anastasie se petrece la data de la 8 ianuarie 1473, atunci când Ștefan cel Mare dăruiește acestei mănăstiri satul Sîngureni din ținutul Chigheci, poiana lui Brumar, cu trei fântâni, la obârșia Suhăi, un loc de prisacă unde a fost prisaca lui Brumar, iezerele Blisceatul, Bliscețelul, Budoele și Secriiul, pe Prut, mai multe gârle, dar și satul Bălțați, aflat la Cârliștura. De asemenea, îi întărește jumătate din satul Ostăpceani, mai exact partea de sus, situat în ținutul Iași, pe care i-a dăruit-o Ivașco Armencici²⁴.

Anastasie era egumen al Moldovei și cincisprezece ani mai târziu, întrucât la 12 martie 1488 este din nou amintit, în uricul prin care același voievod dăruia Moldovei jumătate din satul Dvorăște, situat pe Siret, „pentru a noastră sănătate și mântuire, și pentru sănătate și mântuire fiilor noștri”²⁵. Anastasie este numit în acest act nu doar egumen, ci și *rugător al voievodului*. În sfârșit, ultima apariție a acestui personaj în documentele de cancelarie se petrece la 16 martie 1490, când Anastasie vine însoțit de o parte din monahii de la mănăstirea căreia îi era întâistător, în fața lui Ștefan cel Mare, pentru a dăruia domnului prisaca Comarna, situată în braniștea de la Bohotin, în schimbul a cinci fâlcii de vie situate în dealul Hârlăului²⁶. După această dată egumenul Anastasie nu mai apare în documente. Urmașul său în funcția de egumen, Ioasaf, este amintit abia pe 26 august 1503²⁷. Din acest motiv este greu de precizat momentul morții egumenului Anastasie, deși el a fost apreciat ca fiind corespunzător anului 1490²⁸.

Nu știu care sunt sursele celor care afirmă că acest egumen a condus Mănăstirea de la Moldovița între cca. 1462 și 1490²⁹, din moment ce documentele nu precizează nimic

²³ Deși în acest act nu poartă acest titlu, Teodor al Bistriței apare ca arhimandrit la 3 februarie 1467-vezi *Ibidem*, nr. 146, p. 212.

²⁴ *Ibidem*, nr. 189, pp 281-283.

²⁵ Documenta Romaniae Historica, A, vol. III (1487-1504), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, nr. 31. pp. 50-51.

²⁶ *Ibidem*, nr. 75, pp. 145-147.

²⁷ *Ibidem*, nr. 288, pp. 511-513; vezi și *Documente privind istoria României, veacul XVI, A. Moldova, vol. I (1501-1550)*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953, nr. 29, pp. 31-32.

²⁸ Ștefan Balș, Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 17.

²⁹ *Ibidem*; Emil Turdeanu, *Manuscrise slave din domnia lui Ștefan cel Mare*, extras din „Cercetări literare”, V, București, Imprimeria Națională, 1943, p. 22; Unii autori plasează în mod surprinzător egumenia lui Anastasie între 1488-1490! - vezi Gheorghe I. Moiescu, Ștefan Lupșa, Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române. Manual pentru institutele teologice*, vol. I (-1632), tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod și cu

privitor la acest aspect. Cele patru urice în care este amintit numele acestui personaj sunt, din fericire, disparate din punct de vedere cronologic, motiv pentru care putem presupune anii de egumenie ai lui Anastasie, deși limita inferioară propusă pentru începutul egumeniei acestui personaj este pur orientativă. Așa cum s-a observat, documentele în cauză au fost emise între 12 septembrie 1464 și 16 martie 1490, acest fapt constituind o dovadă clară a faptului că Anastasie a fost întâistător obștii monahale de la Moldovița cel puțin 26 de ani.

Este puțin probabil ca acest egumen să fi fost succesorul direct al Cuviosului Vasile, despre care a fost vorba ceva mai sus. Nu cred că o astfel de opinie poate fi susținută, deși a fost enunțată³⁰, întrucât datele istorice care îi separă pe cei doi sunt destul de îndepărtate.

*

Cu excepția actelor de cancelarie, numele acestui egumen apare și pe alte obiecte, destinate serviciului religios. Primul dintre ele, care dovedește nu doar calitatea de copist a lui Anastasie, ci de iscusit cărturar, este un Minei pe ianuarie scris în 1466, cel mai probabil chiar de către acest egumen. Însemnarea de la fila 72 este următoarea:

"În anul 6974<1466> s-a scris această carte și s-a sfârșit în luna decembrie 23. Anastasie arh[imandrit]"³¹.

Așa cum observa Valentina Pelin, o astfel de îndeletnicire era anevoioasă dar și onorabilă³². Din acest motiv munca acestor oameni a fost mereu apreciată, așa cum denotă o însemnare târzie din secolul al XVIII-lea, scrisă pe același manuscris. Deși din aceasta se păstrează doar începutul, conținutul lui demonstrează cinstea de care se bucurau copiii în epocă³³.

binecuvântarea Prea Fericitului Justinian, Patriarhul României, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1957, p. 275.

³⁰ Ioan Ivan, *Cuviosul Vasile de la Moldovița*, p. 306, nota 1.

³¹ *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din vremea lui Ștefan cel Mare*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, pp. 440-441; Valentina Pelin, *Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare (II)*, în „Analele Putnei”, IV, 2008, 2, p. 253; I. Iufu, *Mănăstirea Moldovița - centru important din perioada culturii române în limba slavă (sec. XV - XVIII)*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XXXIX, nr. 7-8, iulie-august 1963, nr. 13, p. 433.

³² Valentina Pelin, *Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare (I)*, în „Analele Putnei”, III, 2007, 2, p. 106.

³³ Redau această însemnare, deși nu are legătură directă cu egumenul Anastasie:

„Această sfântă carte, anume Minei a Sfintei Mănăstiri Moldovița, den Sfinții Părinți scrisă, care să ostene zioa și noaptea în lucrări, ca să aibă pomenire vecinică cine a rămânea pă urma lor. Cî atâta bogăție avea, că nu...” - *Eadem, Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare (II)*, p. 253; I. Iufu, *op. cit.*, nr. 13, p. 434.

Ceea ce atrage atenția în prima însemnare redată este titlul purtat de către acest Anastasie. Dacă în cele patru urice în care apare numele egumenului de la Moldovița, acesta este numit *popa* Anastasie sau *rugătorul nostru*, în însemnarea din 1466 el apare ca *arhimandrit*. Trebuie precizat că însemnarea este incompletă, din ultimul cuvânt fiind scris doar partea de început, respectiv *arh*, completarea fiind făcută de traducătorii secolului trecut. Este motivul pentru care nu putem ști dacă Anastasie a purtat titulatura de *arhimandrit*, începutul termenului putând desemna la fel de bine și un arhidiacon, caz în care celebrul copist nu mai poate fi identificat cu egumenul Moldoviței, ci cu monah învățat al acestei obști monahale.

Alte opt minee din aceeași serie, pe lunile septembrie, octombrie, noiembrie, februarie, aprilie, mai, iunie și iulie, scrise în aceeași perioadă au fost atribuite de toți cercetătorii manuscriselor din epoca ștefaniană aceluiași Anastasie³⁴. În cazul tuturor celor nouă manuscrise păstrate, ortografia folosită este medio-bulgară, scrierea semiuncială, ornamentele au frontspicii din cercuri înlănțuite în chinovar, hârtia are, cu puține diferențe, același filigran. La acestea se adaugă faptul că legătura acestor volume a fost realizată în lemn și piele, deși partea exterioară a Mineiului pe noiembrie a fost reînnoită³⁵. Colecția completă trebuie să fi fost de doisprezece, cele nouă manuscrise păstrate fiind expresia fericită a ceea ce trebuie să fi însemnat la vremea respectivă scriptoriul unei mănăstiri.

O însemnarea de pe o broderie din 1484, mai exact de pe un aer (**fig. 1**), oferă o altă mărturie despre egumenul Anastasie. Acest obiect liturgic, de dimensiuni considerabile (0,69 m lungime-0,65m lățime), este un vâl de procesiune caracterizat prin simplitate, cu un contur al personajelor elegant și bine proporționat. Coloritul „proaspăt și cald”³⁶, așa cum a fost apreciat, alături de îngerii brodați cu fir de aur, fac din această broderie o veritabilă operă de artă. Faptul că este singura realizare suprabrodăată din broderia

³⁴ Valentina Pelin, *Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare (II)*, pp. 300-303, nr. 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53; Emil Turdeanu nu știa în 1943 despre existența acestor opt manuscrise, din moment ce afirma că „din șirul celor 12 minee s-a descoperit numai volumul pe luna Ianuarie” - E. Turdeanu, *op. cit.*, p. 110; I. Iufu afirmă următoarele privitor la această colecție de minee: „mineiul scris de Anastasie, starețul Moldoviței, în anul 1466 (Nr. 13) este identic prin grafie și prin filigrane (secera și tridentul), cu cea mai mare parte a mineiilor din sec. al XV-lea” - I. Iufu, *op. cit.*, p. 448. Puțin mai încolo, același autor atribuie lui Anastasie doar mineele pe lunile octombrie (având în catalogul întocmit de el nr. 8, pp. 431-432), mai (nr. 11, p. 433), iunie (nr. 20, p. 436), februarie (nr. 21, p. 437) și noiembrie (nr. 24, p. 438); În spiritul aceleiași idei, însă fără a-și argumenta opinia, Mircea Păcurariu crede că doar cinci (din cele opt minee) au fost scrise de egumenul Anastasie - Mircea Păcurariu, *op. cit.*, 2004, p. 369.

³⁵ Valentina Pelin, *Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare (II)*, p. 253 A se vedea caracteristicile „tehnice” ale fiecărui manuscris în parte, uimitor de asemănătoare cu ale celorlalte.

³⁶ Ștefan Balș, Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 17.

moldovenească³⁷, clasează această piesă în categoria unicateilor, situație la care a contribuit și egumenul de atunci al mănăstirii. Însemnarea care-l amintește este următoarea:

"Iosif, cel cu bun chip, de pe lemn a luat preacuratul tău trup, cu giulgiu curat înfășurându-l și cu miresme în mormânt nou acoperindu-l, l-a pus; dar trei zile după aceea ai înviat, Doamne, dând lumii mila cea mare, o răstignire! Acest aer s-a făcut în timpul egumenului popa Anastasie, în anul 6992 <=1484>, mai 15"³⁸.

Această însemnare se găsește pe marginile aerului, centrul fiind ocupat de imaginea lui Iisus întins. În partea de sus a acestei broderii zboară trei îngeri. Între ei și trupul lui Iisus se pot observa doi serafimi, iar alți doi sunt poziționați în partea de jos³⁹.

Existența acestei broderii, alături de alta, dăruită în 1494 de către Ștefan cel Mare Moldoviței, l-a făcut pe Emil Turdeanu să afirme că aici trebuie să fi existat o școală de broderie specifică, din moment ce ambele țesături au fost lucrate în mănăstire. Istoricul amintit face câteva corelații între trăsăturile acestor broderii și altele, realizate în prima jumătate a secolului, arătând printre caracteristicile acestei școli următoarele elemente: „imitarea modelelor vechi și respectarea unei concepții a temei în lentă evoluție”⁴⁰. În ceea ce privește primul argument, același autor considera că aerul din 1484 are caracteristici asemănătoare cu aerul din 1428⁴¹, pe care apare înscris numele mitropolitului Macarie al Moldovlahiei⁴². Din acest motiv, dar și datorită păstrării unui alt Aer, din 1437⁴³, din vremea egumenului Siluan al II-lea de la Neamț, Emil Turdeanu vorbea despre existența unui tip iconografic existent în Moldova înainte de Ștefan cel Mare⁴⁴, format într-o veche școală moldovenească de broderie⁴⁵.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Repertoriul...*, p, nr. 87, 293-294.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Emil Turdeanu, *op. cit.*, p. 186.

⁴¹ Idem, *La broderie religieuse en Roumanie. Les epitaphios moldaves aux XV-e et XVI-e siècle*, extras din „Cercetări literare”, IV, București, 1941, p. 184.

⁴² Flavius Solomon, *Mitropoliții greci ai Moldovlahiei și tentative de unire a Bisericii în prima jumătate a secolului XV*, în *Interferențe româno-elene (secolele XV-XX)*, volum editat de Leonidas Rados, cu o prefață de Alexandru Zub, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, Iași, 2003, p. 13, nota 2.

⁴³ Corina Nicolescu, *Broderiile din Moldova. I. Aere și epitafe. Fișe de catalog*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XLIX, nr. 9-10, septembrie-octombrie, 1973, pp. 660-662.

⁴⁴ Émile Turdeanu, *op. cit.*, 1941, p. 184.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 186.

*

În momentul de față, acestea sunt toate informațiile documentare existente despre cei doi egumeni ai Moldoviței din secolul XV. Este posibil ca cercetările ulterioare să aducă noi materiale privitoare la aceste personaje, fie și indirecte.

Egumenii Vasilie și Anastasie au fost doi reprezentanți de seamă ai autorității eclesiastice din vremea în care au trăit. Aproțiați ai principelui, cu care au avut relații amiabile, ei au fost cel mai probabil în strânse legături cu mitropolitul țării. Interesați de cultură, știutori de carte, acești egumeni au fost nu doar întâistătătorii obștii monahale de la Moldovița, ci fericite exemple pentru mediul monahal din întreaga țară a Moldovei.

Fig. 1. Aerul brodat din 1484, pe care apare încris numele *popei Anastasie-Apud Ștefan Balș*, Corina Nicolescu, *Mănăstirea Moldovița*, Editura Tehnică, București, 1958, p. 20, fig. 6.

Bibliografie selectivă

Surse documentare

1. Documente privind istoria României, A. *Moldova*, XVI/1, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953.
2. Documenta Romaniae Historica, A, *Moldova*, vol. I (1384-1448), întocmit de Constantin Cihodaru, Ioan Caproșu și Leon Șimanschi, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1975; vol. II (1449-1486), întocmit de Leon Șimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache, București, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, 1976 ; vol. III (1487-1504), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, București, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, 1980.
3. Eșanu, Andrei, Valentina Eșanu, *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț. Studiu și text*, în „Analele Putnei”, IV, 2008, 2.

Lucrări generale și speciale

1. Balan, Teodor, *Mănăstirea lui Alexandru cel Bun de la Moldovița*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XXXIX, nr. 7-8, iulie-august 1963, nr. 13.
2. Balș, G., *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea. 1527-1582*, cu un rezumat în limba franceză, București, 1928.
3. Balș, Ștefan, Corina Nicolescu, *Mănăstirea Moldovița*, București, Editura Tehnică, 1958.
4. Balș, Ștefan, *Mănăstirea Humor*, ediția a II-a, București, Editura Meridiane, 1967.
5. Bocănețu, Al., *Mănăstirea Moldovița*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1933.
6. Brătulescu, Victor, *Pomelnicul triptic de la Mănăstirea Moldovița*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XXXIX, nr. 7-8, iulie-august, 1963.
7. Ciobîcă, Teofilact, *Contribuții la istoria Mănăstirii Putna. Egumenii*, în “Teologie și viață” V, II, 1992, nr. 8-10.
8. Constantin Cojocar, *Spiritualitatea ortodoxă moldovenească în prima jumătate a secolului al XV-lea. Mănăstirea Moldovița*, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă*, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, X, 2006-2007, pp. 155-219.
9. Dan, Dimitrie, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905.
10. Dijmărescu, Dosoftei, *Egumeni ai mănăstirii Putna din secolele XVIII-XX. Chipuri și morminte*, în „Analele Putnei”, III, 2007, 1.
11. Drăguț, Vasile, *Dobrovăț*, Editura Meridiane, București, 1984.
12. Ghika-Budești, N., G. Balș, *Mănăstirea Probota*, București, 1909.
13. Gorovei, Ștefan S., *Note și îndreptări pentru istoria Mitropoliei Moldovei*, II, în “Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LXIII, nr. 6, noiembrie-decembrie, 1987.

14. Iorga, N., *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediție îngrijită de Mihaela Paraschiv, Iași, Editura Junimea, 2001.
15. Ivan, Ioan, Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Iași, 1981.
16. Ivan, Ioan, *Stareți ai mănăstirii Bistrița și ierarhi cu metania din această mănăstire*, în "Mitropolia Moldovei și Sucevei", anul LX, nr. 10-12, octombrie-decembrie, 1984.
17. Idem, *Cuviosul Vasile de la Moldovița*, în *Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, București, 1987.
18. Iufu, I., *Mănăstirea Moldovița - centru important din perioada culturii române în limba slavă (sec. XV-XVIII)*, în "Mitropolia Moldovei și Sucevei", anul XXXIX, nr. 7-8, iulie-august 1963.
19. Lupaș, I., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1934.
20. Moisescu, Gheorghe I., Ștefan Lupșa, Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române. Manual pentru institutele teologice*, vol. I (-1632), 1957.
21. Nicolescu, Corina, *Mănăstirea Moldovița*, Editura Meridiane, București, 1965.
22. Eadem, *Broderiile din Moldova. I. Aere și epitafe. Fișe de catalog*, în "Mitropolia Moldovei și Sucevei", anul XLIX, nr. 9-10, septembrie-octombrie, 1973.
23. Pelin, Valentina, *Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare (I)*, în „Analele Putnei”, III, 2007, 2.
24. Eadem, *Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare (II)*, în „Analele Putnei”, IV, 2008, 2.
25. Păcurariu, Mircea, *Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.
26. Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Iași, Editura Trinitas, 2004.
27. *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din vremea lui Ștefan cel Mare*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
28. Sinigalia, Tereza, Voica Maria Pușcașu, *Mănăstirea Proboata*, Editura Meridiane, București, 2000.
29. Solcanu, Ioan I., Pr. Costache Buzdugan, *Biserica Voroneț*, Mănăstirea Neamț, 1984.
30. Solomon, Flavius, *Mitropoliții greci ai Moldovlahiei și tentative de unire a Bisericii în prima jumătate a secolului XV*, în *Interferențe româno-elene (secolele XV-XX)*, volum editat de Leonidas Rados, cu o prefață de Alexandru Zub, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, Iași, 2003.
31. Turdeanu, Emil, *Manuscrise slave din domnia lui Ștefan cel Mare*, extras din „Cercetări literare”, V, București, Imprimeria Națională, 1943.
32. Idem, *La broderie religieuse en Roumanie. Les epitaphioi moldaves aux XV-e et XVI-e siècle*, extras din „Cercetări literare”, IV, București, 1941.